

RECENSIES

J. van der Zouwen, *De Gereformeerden en de Vrije Universiteit. Sociologisch onderzoek naar inhoud en ontwikkeling van de relatie tussen een instelling en haar recruteringsveld voor steunverlening* (Alphen aan de Rijn: Samson, 1970, 261 blz.).

Deze studie diende de auteur als proefschrift voor het doctoraat in de sociale wetenschappen aan de V.U. te Amsterdam. Het is, zoals de ondertitel ook duidelijk aangeeft, een sociologisch onderzoek. De wijze waarop Van der Zouwen dat onderzoek heeft verricht, verdient zeer hoge waardering. Met buitengewone inventiviteit heeft hij vele problemen tot een goede oplossing gebracht. Daarbij heeft hij 'de empirische onderzoekbaarheid' voorop gesteld (blz. 17). Dat wil zeggen, dat hij allerlei religieuze noties, als invloed van het gebed, gevolg van Gods leiding e.d. buiten spel heeft gezet. Voor emotioneel-geladen woorden als 'offeren voor' en 'liefde voor' hanteert hij min of meer neutrale begrippen als 'steunverlening' en 'sterk positieve houding jegens'. Hij erkent met het onderzoeks-instrumentarium machteloos te staan tegenover de vraag, die door Roelink in zijn boek over de V.U. is gesteld: 'Wie zal ooit kunnen bevroeden, wat al die gebeden voor de V.U. hebben betekend?'

Het is zeer de vraag of zij die voor de V.U. offeren en bidden een studie als deze acceptabel achten. Waarschijnlijk om aan deze laatsten enigszins tegemoet te komen is een hoofdstuk opgenomen dat getiteld is: 'Het gereformeerde volk en de Vrije Universiteit' (blz. 70-98). In het begin van dit hoofdstuk worden enige historische beschouwingen ten beste gegeven. Binnen het bestek van nog geen drie bladzijden geeft de auteur een schets van de ontwikkeling van het gereformeerde volk vanaf de negentiende eeuw tot deze tijd. In de sterke opzet van zijn studie vormt dit gedeelte echter een zwakke schakel. Belangrijke zaken komen niet uit de verfen worden oppervlakkig aangeroerd. Zo wordt, zegt hij, in het emancipatieproces een belangrijke rol gespeeld door 'het prestige-leiderschap van Kuiper'. Dat Kuiper veel meer was dan een 'prestigeleider' komt helaas niet ter sprake. Dat de vele conflicten in de gereformeerde wereld misschien iets te maken zouden kunnen hebben met structurele componenten komt evenmin aan de orde. Van der Zouwen ziet de V. U. weliswaar als een consequentie van Abraham Kuypers visie op de samenleving, maar wat deze visie inhoudt wordt ons niet 'geopenbaard', wat schamele opmerkingen over de antithese en de souvereiniteit in eigen kring niet meegerekend. Naar mijn idee had de auteur deze 'historische inlas' rustig achterwege kunnen laten, omdat niemand daar wijzer van wordt. Voor de rest dient ieder, die wil weten hoe een sociologisch onderzoek wordt opgezet en uitgevoerd deze knappe studie te lezen.

Jac. van Weringh

R. de Schryver, ed., *Uit het archief van Frans van Cauwelaert, I, Gedenkschriften over Vlaamse Beweging en Belgische politiek 1895-1918* (Coll. Mens en Tijd; Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel, 1971, 362 blz.)

Met betrekking tot het politieke leven in België en de ontwikkeling van de Vlaamse Beweging tijdens de eerste helft van de twintigste eeuw, is Van Cauwelaert een begrip. Het valt dan ook toe te juichen, dat een begin werd gemaakt met de uitgave van zijn papieren. Naar in de inleiding tot dit eerste deel wordt aangestipt, zijn ze bijzonder omvangrijk en veelsoortig en kunnen ze, gelet op de betekenis en de relaties van de betrokkene, ook inhoudelijk merkwaardig worden genoemd.

De voorliggende publikatie valt eigenlijk uiteen in drie delen van een heterogene inhoud.

Het eerste gedeelte, getiteld 'Vlaamse gedachte en Vlaamse strijd aan het eind van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw' (blz. 13-64), begint met een kort stukje waarin Van Cauwelaert een paar incidenten weergeeft die aanleiding waren tot het ontstaan van zijn vlaamsgezindheid; het eindigt met een aantekening over een onderhoud met kardinaal Mercier, uit 1907, tijdens hetwelk over de organisatie van Vlaamse vakantie-leergangen te Leuven werd gehandeld. Dat zijn vrijwel de enige getuigenissen in dit eerste gedeelte. Het overige ervan (blz. 16-61) is inderdaad een studie die door Van Cauwelaert tijdens de beginjaren 1950 werd geschreven. Ze schetst de ontwikkeling van de Vlaamse Beweging van 1897 tot 1904, bevat niets nieuws, is onpersoonlijk en dus van een heel andere aard dan die van mémoires.

De Vlaamse Beweging ontbreekt niet in het tweede gedeelte (blz. 65-205), dat door de uitgever 'Herinneringen aan de algemene politiek in de jaren 1910-1914' werd genoemd, terwijl Van Cauwelaert zelf spreekt van 'losse aantekeningen over de Belgische politiek sedert 1910 en over de persoonlijke belevenissen in dat verband'. Naar hij beklemtoont, had Van Cauwelaert een grondige afkeer van de mémoireschrijverij, door hem als 'toneelvorm' gekwalificeerd. Dit gedeelte is dan ook van tweeslachtige aard. Er komen persoonlijke getuigenissen in voor, en daaronder vrij aardige, zoals het relaas van zijn verkiezing tot volksvertegenwoordiger, te Antwerpen in 1910. Die getuigenissen bijven echter sterk de minderheid in een verhaal dat haast door een hedendaags historicus zou kunnen geschreven zijn.

Het derde gedeelte bevat, onder de titel 'De Eerste Wereldoorlog', twee stukken. Het eerste is het enige eigentijdse document dat in de voorliggende publikatie voorkomt, met name een 'Oorlogsdagboek 1914-1918' (blz. 208-243). Men treft er twee notities aan uit 1914, ne gen uit 1915, elf uit 1916 en één uit 1918. Ze zijn onder meer belangrijk inzake de verhouding activisme-passivisme. Het tweede stuk, 'Herinneringen aan de oorlogstijd in Nederland' (blz. 244-344), werd, zoals wat ik het eerste en het tweede deel heb genoemd, blijkbaar eveneens tijdens de jaren 1950 opgesteld. Van Cauwelaert spreekt nu zelf van 'herinneringen' (blz. 264), maar toch heeft dit stuk een analoog karakter als de aantekeningen betreffende de jaren 1910-1914: een vrij onpersoonlijk verhaal, aangevuld met eerder occasionele getuigenissen. Men treft er belangrijke bladzijden aan, zoals in verband met het activisme, het Belgische annexionisme en het politieke gebeuren te Sainte-Adresse, maar weinig of niets over de frontbeweging. Van Cauwelaert heeft gehoopt daarop uitvoeriger te kunnen ingaan, maar die hoop werd niet vervuld.

Men heeft dus te doen met een ongelijkslachtige en onafgewerkte reeks stukken. Persoonlijk ben ik door de lectuur teleurgesteld, omdat het relaas wordt afgebroken op momenten dat Van Cauwelaert juist verhelderend had kunnen getuigen. Dat geldt niet alleen de frontbeweging en zijn relatie met de Vlaamse frontsoldaten, maar ook de Vlaamse Beweging in het algemeen, omstreeks de eeuwwende. Het is jammer dat, zoals de inleider laat opmerken, nauwelijks meer voorligt dan een aanloop tot het tijdstip waarop Van Cauwelaert bij de beweging 'directer en voller' was betrokken. Over de studentenbeweging vernemen we niets. Heeft de afkeer van de 'toneelvorm' ook hier gespeeld? Of heeft de tijd ontbroken? Zie overigens noot 143, blz. 61.

De tekst werd door R. de Schryver van een uitvoerig apparaat voorzien, een tijdrovend maar zeer nuttig werk, waarvoor hij lof verdient.

In de inleiding verneemt men dat de uitgaven uit Van Cauwelaerts archief vermoedelijk vier delen zullen omvatten: naast het reeds verschenen, één met de dagboeknotities uit de jaren 1921-1961 en twee 'met een keuze uit de zeer omvangrijke briefwisseling'. Men kan zich daarbij afvragen: welke keuze? Op grond waarvan? Kan, de belangrijkheid van de

RECENSIES

gehele correspondentie voorop gesteld, niet aan een integrale publikatie worden gedacht? Zij gaat wellicht de krachten van één man te boven, maar is dat een onoverkomelijk iets?

M. de Vroede

Bijdragen tot het Camille Huysmansonderzoek. Etudes de la personnalité de Camille Huysmans (Antwerpen: Stichting Camille Huysmans, 1971, 406 blz.)

Dit boek is gegroeid uit een internationaal colloquium dat de Stichting Camille Huysmans in februari 1971 te Antwerpen heeft georganiseerd. Naar uit de titel blijkt, en inleider W. Geldolf wijst er op, gaat het om een fragmentarisch en benaderend onderzoek, dat echter het begin moet zijn van de wetenschappelijke studie van een figuur die, evenzeer als Frans van Cauwelaert, een begrip is geworden en die nog meer verscheiden aspecten vertoont. Nochtans werd tot heden nog niet één lijvige studie aan Huysmans gewijd. Dat komt naar voren uit de eerste bijdrage, van de hand van D. de Weerd, die een gedetailleerd overzicht geeft van de bestaande literatuur.

Afgezien van dat overzicht, evenals van een vrij uitvoerige 'Chronologie van Camille Huysmans' leven', opgesteld door E. Willekens, kan men de voorliggende bijdragen in twee soorten verdelen. Vier ervan geven een synthetisch en overzichtelijk beeld van bepaalde facetten van de Huysmans-figuur, door de jaren heen. Zo behandelt G. Schmoock de 'internationalistische flamingant in de staat België', E. Willekens de auteur en de filoloog, W. Geldolf de relaties van Huysmans tot het Joodse volk, terwijl M. Oukhow en E. Willekens de parlementariër (en de minister) onder de loupe nemen. Vier andere bijdragen zijn gewijd aan activiteiten van Huysmans uit bepaalde perioden van zijn leven. Dat betreft Huysmans als secretaris van de tweede Internationale, belicht door G. Haupt; als schepen en burgemeester van Antwerpen, getekend door E. van de Castele; als anti-Duitsgezinde tijdens de jaren 1936-1940, bestudeerd door H. Balthazar; en als banneling te Londen tijdens de tweede helft van het jaar 1940, banneling wiens optreden door J. Gotovitch wordt gevolgd. De bijdragen van deze laatste soort zijn relatief de meest exhaustieve; ze bevatten ook de talrijkste nieuwe gegevens. Daarbij wordt naar de bronnen verwezen, behalve in het artikel van E. van de Castele, dat echter betekenis ontleent aan het feit dat het door een ooggetuige werd geschreven.

Bij het doorlopen van de bundel wordt men andermaal getroffen door de gespreide en intense activiteit van een man die een aardig recept voor gelukkig zijn formuleerde: 'Werken tot ge niet meer kunt'. Men beseft anderdeels des te beter, wat al studie nog vereist wordt om zijn betekenis duidelijker te maken. Naar verluidt is zij nog groter dan velen kunnen vermoeden. Gelukkig heeft Huysmans een zeer omvangrijk archief nagelaten waaruit meer dan één onder de bovengenoemde medewerkers overigens heeft geput. Qua inventarisatie en eventuele publikatie stelt het analoge problemen als dat van Van Cauwelaert. Het valt te hopen dat men er een behoorlijke oplossing zal voor vinden.

M. de Vroede

P. J. Molenaar, *De Luchtverdediging in de Meidagen 1940* (2 dln, 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij, 1970, f90,-).

In het Officieel Gedenboek 1938 wordt met vreugde en instemming gewag gemaakt van de aanneming van de jongste begroting, waardoor ... 'de gelegenheid ontstaat voldoende